

Kiss Jenő

Kolozsvár

Írántam való félelmük betanult emberi parancsolattá lett

A konfirmációi előkészítés és a konfirmálás
a Romániai Református Egyházban.

Helyzetelemzés és útkeresés

Bevezetés

E tanulmány címét – „Írántam való félelmük betanult emberi parancsolattá lett”¹ – Ézs 29,13b-ből kölcsönöztem. Az Úr arról beszél e versrészen, hogy népe és az emberek életében lényegbevágó változás következett be: az íránta való félelem „betanult emberi parancsolattá” (מִצְוֹת אֲנָשִׁים מִלְמָדָה) lett. Az „emberi parancsolat” kifejezés először – főleg a „JHWH a ti Istenetek parancsolatai” אֱלֹהֵיכֶם הָיָה מִצְוֹת יְהוָה² kifejezés fényében – arra utal, hogy megszűnt a kapcsolat a parancsolat és annak eredeti isteni szerzője között. A parancsolat „levált” arról, aki azt adta. Ezt a parancsolatot úgy képzelhetjük el, mint a Tízparancsolatot preambulumban – „Én az Úr vagyok, a te Istened, aki kihoztalak téged Egyiptom földjéről, a szolgálat házából” – nélkül. E parancsolat ettől kezdve már nem személyes viszonyulást feltételező etika, hanem általános morál. Az embernek lehet hozzá viszonyulni anélkül, hogy ugyanakkor az Úrhoz is viszonyulnia kellene. Ezt a parancsolatot meg lehet tanulni („betanult”) anélkül, hogy az ember megismerné Istent. Az „emberi parancsolat” másodsor arra utal, hogy a parancsolat elveszítette isteni tekintélyét és ezzel együtt kötelező érvényét is. Viszonylagossá vált. E parancsolat teljesítése az ember mindenkori hajlandóságától függ, és nem feltételez tartós elköteleződést.³

Mindezek alapján – az Ószövetségben csak itt előforduló „emberi parancsolat” kifejezés és a „betanult” jelző által – Ézs 29,13b egyenesen kínálkozik arra, hogy segítségével felvessük azokat a kérdéseket, amelyek egyházunk katekézisének, különösen a konfirmációi előkészítésének, leginkább érintik: a hit személyességének és a tartós elköteleződésnek a kérdését.

E tanulmány két részből áll. Az első rész a Romániai Református Egyház (főként az Erdélyi Református Egyházkerület) konfirmációi előkészítési és konfirmálási gyakorlatát írja le és értékeli, a második pedig vázolja a konfirmációi előkészítés és a konfirmá-

¹ Ez a fordítás a magyar fordításokhoz hasonlóan a Masszoréta-szöveget követi. Kaiser, Otto: *Der Prophet Jesaja. Kapitel 13–39* (ATD 18), Göttingen 1983, 217. a LXX-t követve, amely וְיִרְאוּךָ helyett וְיִרְאוּךָ-t olvas, a 13b verset így fordítja: „Und ihre Furch vor mir, 'nichtig'”.

² Vö. pl. 5Móz 4,2; 6,17; 8,6; 11,17; 1Sám 13,13.

³ Találóját Watts, John D. W.: *Isaiah 1–33* (WBC 24), Dallas, Texas 1985, értelmezése: 386. „Their fear [...] has become [...] ‘a human command’ which can be taught and recited without involving the will.”

lás egyik, a maitól eltérő lehetséges útját. Az első rész lelkipásztori tapasztalataimon, a teológiai hallgatókkal folytatott beszélgetéseken, a kolozsvári gyülekezetekben tartott katekétikai gyakorlatok során szerzett tapasztalatokon, a segédlelkipásztorokkal, valamint a lelkipásztorokkal folytatott beszélgetéseken alapszik, így inkább empirikus és személyes jellegű. Célja, hogy rámutasson a jelenlegi gyakorlat problémáira, valamint teológiai, ekléziológiai és társadalmi hátterére és így azt érthetővé tegye. A második rész főleg a fejlődéslektan és a módszertan újabb, de időközben meghonosodott nézeteire támaszkodik, és így inkább elvi jellegű. Célja felmutatni, hogy milyen lehetőségeket hordoz, és milyen következményekkel jár a katekézisre nézve, ha figyelembe vesszük a gyermek fejlődésbeli sajátosságait és a didaktika újabb felismeréseit. Az ennek alapján megfogalmazott javaslat figyelembe veszi a katekézis lehetőségeit, amelyeket az első rész tár fel, de útkeresésében nem a lehetőségekből, hanem az elvi-teológiai megfontolásokból kíván kiindulni – attól a meggyőződéstől indítva, hogy nem az elvnek kell a gyakorlathoz, hanem a gyakorlatnak az elvhez alkalmazkodnia.

I. Konfirmációi előkészítés és konfirmálás a Romániai Református Egyházban – helyzetelemzés

1. A konfirmációi előkészítés és a konfirmálás tekintetében fontos egyházi és társadalmi struktúra-elemek Románia reformátusok lakta vidékein

Mielőtt rátérnénk a konfirmációi előkészítés és a konfirmálás gyakorlatának kérdéseire, megemlítjük az egyházi és társadalmi élet néhány, vizsgálódásunk tekintetében fontos elemét. Ezek az elemek a legtöbb esetben inkább formális, mint tartalmi jellegűek és – más elemekkel együtt – azt a szellemi hátteret és társadalmi-egyházi keretet képezik, amelyben az egyházi, gyülekezeti élet, benne a konfirmációi előkészítés és a konfirmálás zajlik. Ám ilyenként nagymértékben meghatározzák ezt a serdülők/ifjak között végzett szolgálatot.

Elsőnek azt kell tudatosítanunk magunkban, hogy gyülekezeti életünket jelentősen meghatározza egyfelől a kisebbségi lét, másfelől pedig a népegyházi szemlélet és berendezkedés. A kisebbségi létből fakadó nehézségek, mindenekelőtt az identitásgyengülés és a nyelvromlás, jelen vannak egyházunk egészében, de nagyobb súllyal jelentkeznek a szórványvidékeken. A népegyházi szerkezetből fakadó gondok, különösen az egyház iránti kötődés és az Istennel való személyes kapcsolat sekélyessége, úgyszintén megfigyelhetők egyházunk egészében, de hatványozottabban jelentkeznek azokon a vidékeken, amelyeket nem érintettek a belmissziói mozgalmak, vagy az úgynevezett „ridegebb vidékeken”. Mindehhez hozzájárul még az a tény is, hogy a mintegy hét-százezer romániai református két, történelmében és hagyományaiban egymástól különböző egyházkerületben él. Mindezek, a hitbeli és nemzeti identitás erősségi foka, az egyházi kötődés és az Istennel való kapcsolat intenzitása, a vidékenként és egyházkerületenként változó hagyományok, meghatározzák a konfirmációi előkészítés és a konfirmáció legfontosabb összetevőit, nevezetesen a konfirmandusok motivációját, a hit személyességéhez való viszonyulásukat, az egyház iránti kötődésüket és az egyházi szocializáció, a gyülekezeti betagolás lehetőségeit.

Másodszor azt kell kiemelnünk, hogy a Romániai Református Egyház tagjai olyan társadalomban élnek, amelyet a falusi és a városi környezet közötti nagy eltérés jellemez. Ez a különbözőség nemcsak az eltérő életszínvonalban mutatkozik meg, hanem a tanulás, a művelődés és a képzés lehetőségeiben is. Széles körben elterjedt vélemény szerint a képzés színvonala falusi környezetben (jóval) alacsonyabb, mint a városiban, amelynek elsődleges oka a szakképzett tanítók és tanárok hiánya. E társadalmi adottságnak, amellyel még hosszú ideig számolnunk kell, következményei vannak a fiatalokra nézve, akik tanulási esélyeik növelése érdekében aránylag korán elhagyják családjukat és otthonukat, vagy a sok fáradtsággal járó ingázást választják. E tény számottevő, sokszor kényszerítő körülményként jelenik meg a konfirmálás idejének meghatározásában és a konfirmációi előkészítés megszervezésében, és nehéz kérdéseket vet fel a tananyag mennyiségét és a tanítás szintjét illetően.

2. A konfirmációi előkészítés és a konfirmálás mai gyakorlata

Az alábbiakban sorra vesszük a konfirmációi előkészítés és a konfirmálás megítélésünk szerint legfontosabb és ugyanakkor legproblematisabb elemeit. Ezen elemek megnevezésére az általános didaktika fogalmait használjuk, hogy ez által is hangsúlyozzuk a módszertani reflexió szükségességét a konfirmációi előkészítésben és a katekézis egészében.

2.1. *A konfirmandusok motivációja*

Kisebbségi helyzetünkben és népegyházi berendezkedésünkben nagy jelentősége van a tradíciónak, főleg az idősebb és a középkorú nemzedéknél. A konfirmandusok nagyszülei és szülei – hitüktől és/vagy hagyománytiszteletüktől indítva – biztatják unokáikat és gyermekeiket a konfirmálásra. Így a legtöbb esetben ők az indíttatás elsődleges forrásai. Ehhez – különösen faluhelyen – hozzájárul az aránylag erős társadalmi kontroll. Az ifjak engednek a szülők és nagyszülők „unszolásának” és a közösség nyomásának. Mindezek alapján a lelkipásztor a konfirmációi előkészítő elején többnyire csak extrinzikus, azaz külső motivációval számolhat.

Nagy a veszélye annak, hogy a kezdeti, pusztán külső motivációt, a kívánatos intrinzikus, azaz belső indíttatás felől, lebecsüljük: „csak azért jönnek, mert otthonról küldik őket”. E veszély elkerülése érdekében tudnunk kell, hogy a külső motiváció halatlan esélyeket hordoz, amelyekről az erősen szekularizált nyugat-európai országok egyházai még álmodni sem mernek. Rendkívül fontos, hogy ezeket az esélyeket reálisan felismerjük, és velük felelősen éljünk. Erre mindenekelőtt a következő két okból van szükség:

Az motivációs szint valós felbecsülése megóvja a lelkipásztort attól, hogy az ifjakkal szemben túlzott igényeket és elvárásokat támasszon. Ugyanis ha ezt tenné, akkor a fiatalokat olyan feladatok elé állítaná, amelyeket – az azoknak megfelelő indíttatás hiányában – képtelenek teljesíteni és így tönkretenné a még meglévő külső motivációt is.

A meglévő motiváció által kínálkozó (esetleg) vissza nem térő esély fokozza a lelkipásztor felelősségét. A felelősség tudatosodása legfőképp a lelkiismeretes és módszeres felkészülésben (improvizálás helyett) és a katekétikai kompetenciák folyamatos bővítésében (amire többéves tapasztalat és gyakorlottság ellenére is szükség van) ölthet testet.

2.2. A konfirmációi előkészítés célja

A Romániai Református Egyház az utóbbi időben nem foglalkozott kifejezetten a konfirmációi előkészítés céljával.⁴ A gyakorlatból és a kérdést érintő írásokból két, egymástól eltérő, egy alacsony küszöbű és egy magas mércéjű célkitűzés olvasható ki: 1) a konfirmációi előkészítés felkészítés az istentiszteleten való részvételre és 2) a konfirmációi előkészítés felkészítés a hit megvallására.⁵ Lássuk e két célkitűzést közelebbről.

2.2.1. A konfirmációi előkészítés mint felkészítés az istentiszteleten való részvételre

Egyházunk felelős teológusainak megnyilatkozásaiból olyan álláspont olvasható ki, mely szerint a konfirmációi előkészítés szerepe abban áll, hogy hitismeretek megtanítása által megteremtse az istentiszteleten való részvételnek, különösen a prédikáció megértésének és az úrvacsoravételnek az előfeltételeit. Ennek, a reformáció idejére visszanyúló álláspontnak a háttérben az ígihirdetésnek egy olyan teológiája áll, amelyet szűkkeblűnek és a katekézisre nézve elégtelennek tartunk.

E felfogás szerint az ígihirdetés tulajdonképpen megnyilvánulása a templomi prédikálás. Minden más ígihirdetési forma és alkalom – a katekézis is – a templomi ígihirdetést hivatott előkészíteni és segíteni,⁶ így annál minőségében kevesebb. E felfogás megalapozásául és igazolásául általában Róm 10,17 szolgál, amelynek a revideált Károli-fordítás szerinti szövege ívódott be a teológiai köztudatba: „Azért a hit hallásból van, a hallás pedig Isten ígéje által.” A dialektika-teológián iskolázott fülünk az itt szereplő „Isten ígét” az írott ígével, a Szentírással azonosítja, amelynek (predikációban történő) hirdetése hitet munkáló hallást szül. Ám ez az értelmezés helytelennek bizonyul az eredeti szöveg fényében, ahol a $\rho\eta\mu\alpha\tau\omicron\varsigma$ $\chi\rho\iota\sigma\tau\omicron\upsilon$ kifejezés áll. Ez a genitivus obiectivus⁷ nem a textus alapján elmondott prédikáció jelzése, hanem a Krisztust szóban hirdető, elsősorban missziós jellegű beszédé, amelynek egyik legfőbb ismertető jegy a szóbeliség és a vele együtt járó személyesség: „A kimondott szó, amely a belsőből sugároz ki és egy másik belsőbe lép be, mélyen gyökerező kapcsolatot teremt a beszélő és a hallgatóság között.”⁸ Ezek szerint Róm 10,17 alapján, de különben sem tehetünk minőségi különbséget a templomi ígihirdetés és a többi ígihirdetési forma között, ahogyan nem állíthatjuk őket egymással fölé- és alárendeltségi viszonyba sem.

⁴ Imre Lajos: *Katechetika. A református keresztyén vallásos nevelés rendszere* című (Budapest, 1942), egyházunk katekézisét mai napig meghatározó könyvében, foglalkozik ugyan a vallásos nevelés céljának kérdésével, a vallásos nevelés célját „Istennek a gyermekekhez szóló Igéje” hirdetésében határozza meg (140–141.). Ez a célkitűzés, általánossága és teológiai jellege miatt, nem igazít el a konfirmáció oktatás konkrét célja tekintetében.

⁵ E két célkitűzést Dingemans (Dingemans, G. D. J. Dr.: *In de leerschool van het geloof. Matbetik en vakdidactiek voor catechese en kerkelijke vormingswerk*. Kampen, 42000, 182.) e kettős célkitűzés megfogalmazására a „confirmatio est catechesis”, illetve „confirmatio est admissio” formulát használja. A konfirmáció előkészítő jellegét a reformáció kálvini irányával kapcsolja össze, hitvallásjellegét pedig Bucer gyakorlatából eredezteti. Ez utóbbi a pietizmusban jelentkezik a legnyomatékosabban.

⁶ Kozma Zsolt így fogalmaz: „Az ígihirdetés szolgálatának központi helye és alkalma a templomi ígihirdetés és végső fokon minden más ígihirdetői szolgálat tulajdonképpen útkészítés a templom felé. [...] A katekézisre [...] úgy tekintünk, mint akadálylebontható szolgálatra és mint útkészítésre.” Kozma Zsolt: *Ekleziásztika*. Kolozsvár 2000, 71.

⁷ Vö. Jewett, Robert: *A Commentary on the Book of Romans*. Minceapolis 2007, 641.

⁸ Kelber, Werner H.: *The Oral and the Written Gospel. The Hermeneutics of Speaking and Writing in the Synoptic Tradition, Mark, Paul and Q*. Bloomington and Indianapolis 1997, 146.

Helytelen lenne azt állítani – a Heidelbergi Kátét értelmező módon kiegészítve –, hogy a Szentlélek a hitet az Ige *templomi istentiszteleten történő* hirdetése által gerjeszti fel.

A fenti szemléletnek van egy másik buktatója is: az, hogy különbséget tesz a felnőtt és a kiskorú igehallgatók között úgy, hogy az előbbieket az üzenet meghallására alkalmasabbaknak tekinti. E különbségtétel tévesnek bizonyul az Írás bizonyásgátétele fényében egyfelől, mert az üzenet meghallása nem az ember (annak fejlődéséből adódó) alkalmasságának a függvénye, másfelől pedig, mert Isten, amikor az emberhez szól, figyelembe veszik annak lehetőségeit és alkalmazkodik azokhoz.

A fenti célkitűzésnek következményei vannak a konfirmandusok között végzett szolgálatra, különösképpen a tananyag meghatározására és a módszer megválasztására nézve. De e kérdések tárgyalása előtt fontos megemlíteni egy másik, református egyházunkban szintén fellelhető célkitűzést.

2.2.2. *A konfirmációi előkészítés mint felkészítés a fogadalomtételre*

A Magyar Református Egyház *Istentiszteleti Rendtartása* a konfirmációról többek között ezeket mondja:

„A konfirmációban az önálló egyháztaggá váló ifjak a hit felelősségében öntudatosan magukra veszik azt a fogadalmat, melyet a szülők és a keresztszülők a keresztség sákramentumának kiszolgáltatása alkalmából tettek. A konfirmációban az ifjak vallást tesznek [...] Majd fogadalmat tesznek, hogy egész életük folyamán Jézus Krisztus igaz követői és református anyaszentegyházunk engedelmes és áldozatra kész hívei, holtig hűséges tagjai lesznek.”⁹

Ezek az elemek megjelennek a konfirmációi istentisztelet „Hitvallás és fogadalomtétel” elemében.¹⁰

A fentiek értelmében a konfirmációi előkészítésnek a hitismeretek átadása mellett célja, hogy az ifjakat betagolja a gyülekezetbe, Krisztus anyaszentegyházába, valamint, hogy kimunkálja bennük azt a személyes hitet, amely alapján az ifjak magukat Krisztus követésére elkötelezhetik. Nyilvánvaló, hogy ezek a célkitűzések, különösen az utóbbi, messze túlmennek a fenti célkitűzésen, vagyis az istentiszteleten való részvétel feltételeinek megteremtésén.

E két, némiképpen ellentétes célkitűzés reflektálatlan egymásmellettsége nehezíti a Romániai Református Egyház katekétikai szolgálatát, különösen az egységes célkitűzés megfogalmazását – noha erre teológiai okokból éppúgy, mint didaktikai okokból feltétlen szükség van. Ugyanis ennek hiánya tájékozódási zavart okoz a konfirmandusok felkészítésében és kihat a tananyag kiválasztására és a módszerhasználatra. Ezekre a kérdésekre röviden kitérek az alábbiakban.

2.3. *A konfirmációi előkészítés gyakorlata*

A konfirmációi előkészítés gyakorlatának három kérdését szeretnénk érinteni: a konfirmációi előkészítés tananyagának, módszerének és az elkötelezésnek (fogadalomtétel) a kérdését. Ezt megelőzően röviden vázoljuk az ifjak legfőbb és témánk felől legfontosabb fejlődéslélektani sajátosságait.

⁹ *A Magyar Református Egyház Istentiszteleti Rendtartása*. Budapest 1998, 15.

¹⁰ Uo. 79–80.

A konfirmációi előkészítés egyházunkban két évig tart. A *Kánon* rendelkezése értelmében csak azok az ifjak konfirmálhatnak, akik betöltötték tizennegyedik életévüket. Így a konfirmációi előkészítésen 12–14 éves, vagyis a serdülőkor küszöbén álló gyerekek vesznek részt.¹¹ A katekézis szempontjából azt kell kiemelnünk, hogy az ilyen korú gyerekek jelentős kognitív befogadóképességgel rendelkeznek. Így ez a kor optimálisnak tekinthető a hitismeretek megszerzése és elsajátítása szempontjából – de alkalmatlannak az Isten és az egyház iránti kötődésre és a tartós elköteleződés szempontjából. Ez a kor kínálkozik a fentebb említett első cél megvalósítására, de alkalmatlan a második cél elérésére. Mi pedig – egyházunk rendelkezése értelmében és gyakorlata szerint – a 12–14 éves gyerekeknél mindkét célt el szeretnénk érni. Mi lehet ebben a helyzetben a helyes, a felelős út? E kérdésre e tanulmány második felében válaszolunk, de azelőtt térjünk ki a fentebb említett kérdésekre.

2.3.1. A konfirmációi előkészítés tananyaga

2.3.1.1. Lehet-e a Heidelbergi Káté kisdogmatikaként a konfirmációi előkészítés tananyaga?

Istentiszteleti rendtartásunk szerint a Szentírás, hitvallásaink, egyházi énekeink, egyházunk történelme és az imádkozó keresztyén élet követelményeinek megismerése rendjén „[k]ülönösen fontos a Heidelbergi Káté öntudatos és magas szintű elsajátítása”.¹² Kozma Zsolt a konfirmációi előkészítés tananyagával kapcsolatban ezt írja: „A konfirmációi előkészítés anyaga a HK, amelynek minden kérdését meg kell magyarázni s kb. 70 kérdés–feleletet szó szerint is meg kell tanítani.”¹³ A gyakorlat ettől eltérő képet mutat: az öntudatos és magas szintű elsajátításnak útját állja többek között a káté nehézkes fogalmazása, az összes kérdés megmagyarázása, és 70 kérdés–felelet megtanítása helyett lelkipásztoraink legtöbbször 60 kérdésre szorítkoznak, a feleletek szövegét pedig lerövidítik. A kérdés–feleletek kiválasztásában, akár csak a feleletek lerövidítésében, általánosan elfogadott javaslat hiányában, saját belátásuk szerint járnak el. Legálábbis a gyakorlat nem tükröz valamilyen teológiai koncepciót. A Heidelbergi Kátét mindezek ellenére töretlenül a rendszeres teológiai nyomorúság–megváltás–háládatosság gondolatmenetét követve, vagyis teológiai rendszerként tanítjuk. Ám ily nagymértékű lefaragás láttán fel kell tennünk a kérdést, hogy mi marad meg ezek után a Heidelbergi Káté kisdogmatikájának a rendszeréből és belső logikájából? A kérdést akár költőinek is nevezhetnénk. Ha pedig a Heidelbergi Kátét rendszerében és gondolatmenetében, de szövegében is, majdnem a felismerhetetlenségig megnyirbáljuk, miért ragaszkodunk mégis a rendszeréhez a konfirmációi előkészítés során?

Az elsődleges ok talán abban keresendő, hogy nem tanultunk meg különbséget tenni a Heidelbergi Káté különböző funkciói között, tudniillik a káté mint egyházunk kanonikus *hitvallása* és mint a konfirmációi felkészítés *tananyaga* között. Ha e tisztázásra elszánnánk magunkat és e szerepbeli különbségtételt következetesen érvényesítenénk, azzal megnyitnánk a lehetőséget, hogy a Heidelbergi Kátét a konfirmációi előkészítés

¹¹ E kor körülhatárolásával és megnevezésével kapcsolatban ld. Flammer, August – Alsaker, Françoise: *Entwicklungspsychologie der Adoleszenz. Die Erschließung innerer und äußerer Welten im Jugendalter*. Bern 2002, 22.

¹² *A Magyar Református Egyház Istentiszteleti Rendtartása* 15.

¹³ Kozma Zsolt: *Ekleziásztika* 73.

során tananyagként használjuk: vagyis nem a rendszeres teológia gondolatmenetét, hanem a vallásdidaktika elveit követve.¹⁴

2.3.1.2. *Hol van a Szentírás helye a konfirmációi előkészítés tananyagában?*

Istentiszteleti rendtartásunk fogalmazásából, amelyre fentebb hivatkoztam, kitűnik, hogy a konfirmációi előkészítésben a *Szentírás*nak a Heidelbergi Kátéhoz viszonyítva alárendelt szerepe van. Ez helyénvalónak tűnhet, ha abból indulunk ki, hogy a konfirmandusok a gyülekezeti és iskolai vallásórák során, vagy a konfirmációi előkészítés első évében¹⁵ már megismerték a Szentírást. Ám ez az esetek többségében csak vágy és nem valóság. De ha valóság lenne, akkor is törekednünk kellene arra, hogy a Szentírás a mainál sokkal hangsúlyosabban legyen jelen a konfirmációi előkészítésben – mind teológiai, mind didaktikai megfontolásból. Ez teológiailag azért fontos, mert csak így jeleníthetjük meg a Szentírás és a hitvallás helyes viszonyát, tudniillik, hogy a hitvallás a Biblia talaján áll, valamint, hogy a káté tartalmában részleges, és csak így készíthetjük fel gyermekeinket a hitet munkáló prédikáció meghallására. A Szentírás és a hitvallás viszonyát egy ismert hasonlattal világítjuk meg: „A hitvallás úgy viszonyul a Szentíráshoz, mint az ország a térképhez.” Amiképp a térkép arra szolgál, hogy az országban eligazodjunk, úgy kell a hitvallásnak a Szentírásra mutatni. Ennek a viszonymeghatározásnak következménye van a tananyagra nézve: általa a Biblia visszanyeri az őt illető helyét a hit tanulásának és tanításának folyamatában.

2.3.1.3. *Az egyházi szocializáció eszközeinek helye a tananyagban*

A 2.2.1. alpont alatt tárgyalt célkitűzésnek további következménye van a tananyagra nézve. Ugyanis ha a gyermekeket arra akarjuk felkészíteni, hogy a gyülekezet istentiszteletein részt vegyenek, akkor legalább arról gondoskodnunk kell, hogy az istentiszteletre (a konfirmálás után) eljőjenek. A „kikonfirmálás” miatti általános panasz azt bizonyítja, hogy még ez az alacsony küszöbű célkitűzés is csak nagyon kis hányadában valósul meg. E célkitűzés elérésében nagy segítség lenne, ha az egyházi szocializáció eszközeit (a részvételt lehetővé tevő liturgia, beleértve a rítusokat és az énekeket) tudatosan és megfontoltan integrálnánk a tananyagba. Például úgy, hogy a következő vasárnapi istentisztelet egyik énekét megtanítanánk az azt megelőző kátéórán, így lehetővé téve a fiatalok aktív részvételét az istentiszteleten.

Annak érdekében, hogy a Szentírás és az egyházi szocializáció, a gyülekezeti betagozás eszközei elnyerjék a tananyagban az őket illető helyüket, a túl hangsúlyosan jelen lévő *Heidelbergi Káté*nak szerényebb helyet kell kijelölnünk. Erre, véleményem szerint, csak akkor van lehetőség, ha a *Heidelbergi Káté* szerepét és jelentőségét újragondoljuk. A kérdés az, hogy erre nyitottak és készek vagyunk-e.

¹⁴ Dingemans különbséget tesz egy diszciplína (pl. dogmatika) tartalma és a tananyag között. Szerinte e kettő nem esik egybe: „a tananyag a maga ismereteit a tudományos kutatástól vagy a tudományos kutatáson alapuló ismerettől kölcsönzi, azonban a formát, az adagolást és az irányt didaktikai megfontolások határozzák meg.” (Dingemans: *Leerschool* 258.; ford. KJ). A konfirmációi előkészítésre nézve ez azt jelenti, hogy ha a didaktikai szempontok úgy követelnék, akkor nem az ember nyomorúságával, hanem például a pneumatológiával és azon belül az ekléziológiával indítanánk.

¹⁵ Kozma Zsolt szerint „az első csoportnál [első évben – a szerző, KJ megj.] a hangsúly a bibliai anyagon van”. *Ekléziasztika* 73.

2.3.2. *A konfirmációi előkészítés módszere*

A konfirmációi előkészítésben, a fentebb említett, általában (kimondottan vagy hallgatólagosan) elfogadott célkitűzésnek megfelelően, csaknem kizárólag az ismeretátadást célzó kognitív módszert alkalmazunk, illetve annak két legismertebb elemét, a körülírást és a magyarázó elemzést. Csakhogy módszerválasztásunkat alapvetően megkérdőjelezi az a didaktikai elmélet, mely szerint a kognitív felkínáló módszer csak nagyon motivált fiatalok esetében működik hatékonyan.¹⁶ Emellett „módszerről” is csak fenntartással beszélhetünk, hiszen azt nagymértékben leegyszerűsítettük és megnyes-tük. Példaként a kognitív módszer egyetlen elemét említjük meg.

A kognitív módszer alapvető követelménye a logikus felépítés és a követhető gondolatmenet. Ám ezeket a követelményeket a konfirmációi előkészítés gyakorlatában gyakran mellőzzük. Ez talán – az óravázlat, a lecketerv gondos elkészítésének elhanyagolása mellett – abban érhető tetten leginkább, ahogy a *Heidelbergi Káté*ban rejlő pedagógiai és didaktikai lehetőségekhez viszonyulunk. Itt elsősorban a káté kérdés–felelet szerkezetére gondolunk, amelyre a tanítás során támaszkodhatnánk. Ám ez gyakran elmarad: a kérdést annak felolvasása során futólag érintjük, a feleletet ezzel szemben részletesen magyarázzuk. Így a téma, a tulajdonképpeni hitkérdés, amire a válasz vonatkozik, háttérben marad, nem tudatosodik, melynek következtében a válasz mintegy „a levegőben lóg”. E teológiai és didaktikai szempontból problematikus viszonyulás általában nem felelőtlenégből, hanem helyzetünkéből, pontosabban abból az elsősorban módszertani és pedagógiai ismerethiányból származik, amely több évtizedes elszigeteltségünk következménye. De fontos tényező az az egyházi kultúra is, amelyet kialakítottunk, és amelyet többek között a széles körben elterjedt improvizálás, valamint a fogalmi és statikus gondolkodás jellemez. Így nem csoda, hogy nem érzünk készte-tést lecketerv készítésére, illetve, hogy a *Heidelbergi Káté* szerkezetével szemben kevésbé, fogalmi anyagával szemben pedig fokozottan érzékenyek vagyunk.

2.3.3. *A konfirmandusok fogadalomtétele*

A konfirmációi előkészítés ünnepélyes fogadalomtétellel zárul, amely során a konfirmandusok egész életükre nézve megígérik, hogy a református egyház tagjai maradnak és Krisztust követik. Ez igen komoly fogadalom, amely tudatos hitbeli döntést feltételez. Komolyan fel kell tennünk a kérdést, hogy ez a feltétel a konfirmációi előkészítés során teljesült-e. De azt is, hogy a 14 éves ifjaktól, akik épphogy elindultak az identitáskeresés útján, elvárhatunk-e ilyen végérvényes elköteleződést és bevehetünk-e ilyen fajsúlyos fogadalmat. Nagy annak a veszélye, hogy ez által a fiatalokat (vagy még gyermekeket) őket meghaladó feladat elé állítjuk, amely ellen úgy védekeznek, hogy a feladatot nem veszik komolyan. Talán ebben (is) keresendő a fogadalom lelkiismeret-furdalás nélküli, valószínűleg nem tudatos áthágása.

¹⁶ Vö. Dingemans: *Leerschool* 277–278.

II. A konfirmációi előkészítés egy lehetséges formája – javaslat

A fenti helyzetelemzés és a kiemelt kritikus kérdések tulajdonképpen már mutatják azt az irányt, amely felé, véleményem szerint, a konfirmációi előkészítésnek el kellene mozdulnia. Ezt a körvonalazódó irányt az alábbi javaslatban konkretizáljuk.

1. Bevezetés

Amikor a konfirmációi előkészítés átalakítására néző javaslatot megfogalmaztam, azon fáradoztam, hogy figyelembe vegyem kultúránk jellegzetes elemeit, egyházunk hagyományait, a legfontosabb antropológiai, teológiai, valláspszichológiai, fejlődés-lélektani és didaktikai meglátásokat és azokat beépítem e javaslatba.

Javaslatom két, véleményem szerint létfontosságú pillérre, alapfeltételre épül: arra, hogy a konfirmációi előkészítés elsősorban nem teológiai tartalmakra, hanem a konfirmandusokra néz, és arra, hogy e tanulási folyamatnak nem lehet más célja, mint hogy a fiatalokban felébressze a személyes hitet.

Tudatában vagyok annak, hogy e két elemet nehéz beépíteni a Romániai Református Egyház „gondolkodásába”. Egyfelől azért, mert az általunk helyesnek tartott tanak, valamint egyházunk hagyományainak az átadása olyan nagy jelentőségre tett szert, hogy a gyermek vagy az ifjú annak árnyékába került. Másfelől azért, mert a hit személyességéhez némi fenntartással viszonyulunk. Ennek több oka lehet. Én, jelen összefüggésben, a következő okokat tartom relevánsnak: a vallásos egyháztagjaink iránt érzett felelősséget, a különbözőségtől való félelmet, illetve az egység megőrzésének vágyát, valamint azon teológia megfontolást, hogy a személyes hit felébresztésére egyedül Isten képes. Ezekkel a kérdésekkel a közeljövőben becsületesen és nyitottan szembe kell néznünk. Emellett fontos elmélyült teológiai vitát kezdeményeznünk egyházunk keresztség-értelmezésével kapcsolatban, amely során tudatosítanunk kell magunkban, hogy az Újszövetség a keresztségről a számunkra fontos szövetség-teológiai és sákramentalisztikus szemlélet mellett más összefüggésben is beszél.¹⁷ Ezen ekleziológiai és sákramentum-teológiai kérdések megvitatása és megválaszolása nagyban hozzájárulhat ahhoz, hogy a fentebb megnevezett két alapfeltétel a konfirmációi előkészítésben és a konfirmálásban érvényesülhessen.

Javaslatom másik lényeges alappillére a *folyamat* gondolata. E gondolat alkalmazása főleg abban nyilvánulhat meg, hogy a fejlődésnek – a hit fejlődésének is – egy, a mai-nál (2 év) hosszabb, rugalmasabb és tagoltabb idői keretet biztosítunk. A mi Krisztustól kapott megbízatásunk az, hogy a ránk bízottakat tanítvánnyá tegyük (Mt 28,19), a tanítványság pedig nincs határidőhöz kötve.¹⁸

A fentiek alapján egy három szakaszos konfirmációi előkészítést javasolok: az első szakaszt a 13–14 éves, a másodikat a 15–16 éves, a harmadikat pedig a 17–18 éves korosztálynak. E három szakasz ugyan egy egységet képez, de nem alkot zárt rendszert. Ez azt jelenti, hogy – a hit folyamat- és személyes jellege miatt – a hit tanulása-

¹⁷ Ld. Barth, Gerhard: *Die Taufe in frühchristlicher Zeit*. Neukirchen-Vlyn 1981.

¹⁸ Dingemans külön fejezetet szentel a Krisztus-követés gondolatának (*Leerschool* 133–156.). Szerinte a „követés” a tanítványság kifejeződése, amelyet a soha le nem záruló tanulás folyamata jellemez (140.). Ld. még Fekete Károly: *A konfirmáció – tanítvánnyá tétel*. In: Uő: *A gyülekezetépítés szolgálatában*. Budapest 2000, 89.

nak eme folyamatát egy-egy szakasz befejeztével abba lehet hagyni, és újra lehet kezdeni.

2. Konfirmációi előkészítés három szakaszban

Az alábbiakban felvázolom a három szakaszt, miközben azt elnevezem, megfogalmazom célkitűzését, példákat hozok a célkitűzésnek megfelelő tananyagra nézve (elsősorban a Bibliából és a *Heidelbergi Kátéból*), és körvonalazom az illető szakasz lezárásának módját.

2.1. *Első szakasz: „Mit jelentek az egyház számára?”*

Az első szakasz elnevezése: „Mit jelentek az egyház számára?” E megfogalmazás egyfelől arra a szemléletre utal, hogy a gyermek nemcsak elfogad, hanem ad is, másfelől az egyéni tapasztalatszerzés jelentőségét hangsúlyozza. (Az adás és elfogadás gondolatát, mint az emberközi kapcsolatok fő mozgatórugóját a magyar származású amerikai pszichiáter, Böszörményi-Nagy Iván dolgozta ki és alkalmazta a lelkigondozás terén.¹⁹) A gyermek az adás által tapasztalja meg, hogy ő fontos a közösség számára, ez a tapasztalat pedig a maga rendjén erősíti a serdülő önértékelését és elősegíti a hívők közösségébe való bekapcsolódását. A konfirmációi előkészítés eme első szakaszának az a célja, hogy segítse a gyermeket a gyülekezetbe történő betagozódásában. Ennek érdekében a gyermek számára megteremti a részvétel (participáció) általi adás konkrét lehetőségét és ösztönzi a részvételt.

Az a körülmény, hogy a konfirmandus ebben a korban általában még szüleiével él és lakhelyén jár iskolába, vagyis erősen kötődik a családhoz és a lakóhelyhez, jó előfeltételei e célkitűzésnek.

E szakasz tananyagát egyfelől a helyi gyülekezet (és esetleg a szomszédos gyülekezetek) élete, amit a lelkipásztor segítségével a konfirmandusok térképeznek fel és értékelnek ki, másfelől pedig az ősgyülekezetről és az első keresztyén gyülekezetekről szóló bibliai híradások képeznek. Ehhez társulhatnak a Heidelbergi Kátének az ekléziológiával és a pneumatológiával kapcsolatos részei. Az ekléziológia összefüggésében beszélhetünk a keresztségről és az úrvacsoráról is.

Ezt az első szakaszt egy „vizsga”, az úrvacsoravételre történő felhatalmazás és úrvacsoravétel zárná.

2.2. *Második szakasz: „Mit jelent az egyház számomra?”*

A következő szakasz elnevezése: „Mit jelent az egyház számomra?” E megfogalmazás az egyháznak és a keresztyén hitnek a mindennapi életre néző relevanciájára kérdez rá.

Ebben a szakaszban 15–16 éves fiatalokkal (kamaszokkal) van dolgunk, akik fejlődésük eme szakaszában többfajta problémával szembesülnek, és akiknek sok nehéz feladatot kell megoldaniuk. E szakasz célja felmutatni, hogy hogyan segít a keresztyén (kis)közösség és hit abban, hogy e kérdésekre választ, a feladatok megoldásában pedig segítséget találjanak. E szakasz katekézise problémaorientált vagy hermeneutikai katekézis.

¹⁹ Ld. Meulink-Korf, Hanneke – van Rhijn, Aat: *A harmadik – akivel nem számoltak*. Kolozsvár 2009, 100. skk.

Ez a korcsoport lassan leválik a családról (faluhelyen elhagyja lakóhelyét) és kisebb csoportokba verődve él. Ezért e második szakasz katekézise alapvetően (kis)csoportokban folyik – nemcsak a foglalkozás hatékonysága és a párbeszéd lehetségesítése érdekében, hanem azért is, hogy a fiataloknak lehetővé tegye, hogy keresztyén szellemiségű és értékrendű, és ne romboló erejű csoportokhoz csatlakozzanak.

Tananyagként azok a bibliai elbeszélések kínálóznak, amelyekben bajba jutott emberek megtapasztalják Isten segítségét, eligazítást kereső emberek megtapasztalják Isten vezetését, az élet értelmét kereső emberek Istenben és Isten által rátalálnak életük céljára, esetleg eltévesztik azt, vagy éppen visszatálnak hozzá. Emellett fontosak az áldásról szóló bibliai szövegek és elbeszélések, hiszen az áldás lényegében az élet kibontakozását jelenti. A Heidelbergi Kátéból azokra a kérdés–feleletekre kellene összpontosítani, amelyek az emberi lét alapkérdéseiről (rendeltetés, bűn, megigazulás), az élet alapvető normáiról (Tízparancsolat) és erőforrásairól (imádság) szólnak.

E második szakaszt egy ünnepélyes istentisztelet zárná, amelyen a fiatalokat megáldjuk és Isten őket kísérő áldásának ígéretével az életbe kibocsátjuk.

2.3. Harmadik szakasz: „Az én hitem”

A harmadik szakasz neve: „Az én hitem”, amely a hit személyességére és elkötelező jellegére utal.

17–18 éves ifjaink közelednek az identitásképződés utolsó szakaszához. Körvonalazódó és megszilárduló önazonosságuk képessé teszi őket arra, hogy saját magukat egyedi személyeknek tekintsék, és hogy személyes kapcsolatokat alakítsanak ki. E szakasz katekézise a személyes hitet és az Istennel való elmélyült kapcsolatot munkálja.

A konfirmációi előkészítés eme harmadik szakaszában azokkal a bibliai szövegekkel foglalkozunk, amelyek Isten személy-voltáról és annak következményeiről szólnak, illetve a hit kapcsolat-jellegét hangsúlyozzák. Ezen kívül elmélyülhetünk a szentháromságban (a Heidelbergi Káté ide vonatkozó kérdései alapján), a szövetség teológiájában (a szövetséges kapcsolat kölcsönösségét hangsúlyozó szövetség-formula alapján) és a tanítványság témakörében. Tananyagként használhatjuk a saját vagy mások hittapasztalatát is, hogy általa kiemeljük a hit szubjektív jellegét és munkáljuk mások hite másságának tiszteletét.

Ezt a harmadik szakaszt egy ünnepélyes istentisztelet zárná, amelyen a fiatalok hitvallást és fogadalmat tennének.

A fenti javaslat nagymértékben figyelembe veszi a fiatalok fejlődési szakaszait, illetve az azokból adódó lehetőségeket és nehézségeket, a hit folyamat-jellegét, az emberi lét relacionális-voltát és az ember személy-voltát – azzal a céllal, hogy a fiataloknak az Úr iránti félelme ne emberi parancsolatokon, hanem belső meggyőződésen és elköteleződésen nyugodjon.

Ihre Furcht vor mir ist zu angelertes menschliches Gebot geworden

Der Konfirmandenunterricht und die Konfirmation
in der Reformierten Kirche Rumäniens.
Situationsanalyse und Suche nach neuen Möglichkeiten

Der Titel des Aufsatzes entstammt Jes 29:13. Einer Stelle, in der JHWH in klagenden Tönen von einem im Leben seines Bundesvolkes und der Menschen eingetretenen Wandel spricht: Die Furcht vor ihm ist zu angelertes menschliches Gebot geworden. Das bedeutet einerseits, dass die organische Beziehung zwischen dem Autor des Gebotes und dem Gebot selbst verlorengegangen. Mit der Folge, dass das Tun der Gebote von nun an keine auf der Grundlage des persönlichen Verhältnisses zu Gott beruhende Ethik, sondern ein allgemeines Moral ist. „Das menschliche Gebot“ bedeutet andererseits, dass das Gebot seine göttliche Autorität und hiermit seine Verbindlichkeit eingebüßt hat. Mit der Folge, dass das Tun des Gebotes in jeder Beziehung vom menschlichen Belieben abhängig geworden ist und keine dauerhafte Selbstverpflichtung voraussetzt. Diese beiden Fragen, der persönliche Charakter der Gottesbeziehung und die feste Selbstverpflichtung sind die brennendsten Fragen des heutigen Konfirmandenunterrichtes innerhalb der Reformierten Kirche Rumäniens. Der erste Teil des Aufsatzes versucht aufzuzeigen, warum die genannten Fragen innerhalb des Konfirmandenunterrichtes zu einem Problem geworden sind, und der zweite Teil schlägt einen dreistufigen Konfirmandenunterricht vor, der den persönlichen Charakter des zu erweckenden Glaubens und die dauerhaften Selbstverpflichtung der Konfirmanden Gott und der Kirche gegenüber vor Augen hat.